

Sběrné pojetí osobnosti, převládající v psychologii osobnosti do konce padesátých let, se snaží vysvětlit osobnost jako psychologickou realitu, která je dána seznamem těch prvků, které ji vytvářejí. V takovém případě ovšem osobnost před námi vystupuje jako soubor kvalit, vlastností, rysů, charakteristik, zvláštností psychiky člověka. Tento přístup k problému by mohl být nazván „kolekcionistickým“. G. W. Allport ve své klasifikaci teorií osobnosti má skupinu „rag-bag“ definicí, které reprezentují totéž pojetí: osobnost se proměňuje v jakousi nádrž či nádobu, která do sebe přijímá rysy temperamentu, charakteru, převládající potřeby a zájmy, schopnosti, sklony atd. Toto sběrné pojetí osobnosti je nejvýrazněji zastoupeno definicemi, které je možno též nazvat souhrnnými. Osobnost je pouhý výčet částí či prvků určitého druhu nebo určitých druhů a je jen slitinou (amalgamem), nikoliv útvarem nebo strukturou, rezultantou,⁵ nikoliv emergentou⁶.

Příklad: „Osobnost je svazek potřeb, snah, přání a odporů vázaný na organický život.“ (T. Ribot, 1908)

Úkol psychologa se v tomto přístupu redukuje na katalogizaci všeho tohoto bohatství a případně na objevení individuální neopakovatelnosti tohoto seznamu u každého jednotlivého člověka. Tento přístup sice není nevědecký, ale je neheuristický, neboť stírá rozdíly mezi pojmy „osobnost“ a „individuum“, rozkládá osobnost na její konstitutivní části, které jsou kladeny do jedné roviny, a zbavuje tak pojem osobnost jeho kategoriálního obsahu. Vysvětlovací síla tohoto pojetí je velmi nízká. Jeho hodnota je hlavně ve vytváření inventarů jednotek osobnosti, jichž různí autoři různými postupy sestavili desítky a stovky.

G. Allport s lingvistou A. Odbertem ve svém díle „Trait Names – A Psychological Study“ shromáždili téměř 18000 názvů rysů, tj. asi 4,5 % excerpce slovní zásoby velkého Websterova slovníku americké angličtiny. Všimněme si, jak malé procento slovní zásoby je věnováno názvům charakteristik osobnosti. Lze z toho vyvodit, že lidstvo věnuje daleko více pozornosti vnějšímu světu přírody, techniky, civilizace a kultury než psychologickým procesům a vnitřním stavům a charakteristikám osobnosti, a stejně málo pozornosti různým aspektům sociálního styku. Autoři rozlišili v seznamu čtyři skupiny slov. Asi čtvrtina se týká **pojmenování skutečných rysů**, jako např. agresivní, introvertní, družný. Druhá skupina – rovněž asi čtvrtina seznamu – obsahuje termíny, které popisují **přítomnou aktuální aktivitu, dočasné stavy mysli a nálady**, např. stud, rozčechvení, radost. Třetí skupina zahrnuje téměř 30 % seznamu a obsahuje **termíny s hodnotícími konotacemi**, např. bezvýznamný, přijatelný, hodný, okouzující apod. Tato slova vlastně popisují dojem, jímž osobnost působí na pozorovatele. Ve čtvrté skupině je pětina slov seznamu. Jsou to slova, která vyjadřují **různé tělesné zvláštnosti, schopnosti, vývojové podmínky, metaforické a nejasné termíny**.

K. K. Platonov (1979) ze slovníku ruského jazyka excerpoval na 9000 slov popisujících osobnost. V současné době ožívá toto úsilí pod vedením A. Angleitnera z Psychologického ústavu university v Bielefeldu. Díky jeho výzkumnému programu se v řadě evropských států vytvářejí tesaury názvů vlastností osobnosti. U nás v rámci mezinárodní evropské spolupráce tento úkol řešila M. Hřebíčková (1995). Ta shromáždila 4145 pojmenování rysů osobnosti.

Patří sem i idiograficky pojaté definice konkrétních osobností, pro něž je typické, že se vylíčí všechny zjištěné rysy osobnosti a zdůrazní se ty nejdůležitější.

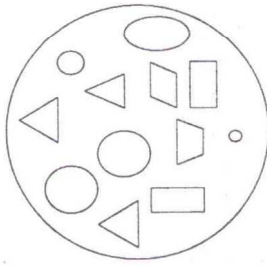
Sběrné pojetí osobnosti je stále ještě výhodiskem pro vytváření **profilových archů** – seznamů vlastností považovaných za důležité pro kvantifikaci při výběru nebo rozmisťování zaměstnanců do jednotlivých pracovních funkcí. Ty působí značně suggestivně, i když interpretační hodnota takových profilů je velmi nízká.

Strukturální pohled na osobnost

Od konce šedesátých let 20. století začíná tento přístup ustupovat a uplatňuje se princip strukturální, který již věnuje pozornost kritériím členění a uspořádání složek a jednotek osobnosti a je překonáním pouhé inventarizace vlastností osobnosti. Z různých verzí strukturálních pojetí si podrobněji všimneme definicí integrativních, hierarchických, adaptačních a diferencčních.

Integrativní definice osobnosti

Velmi rozšířený názor současné psychologie osobnosti považuje za jádro pojmu osobnost to, co podmiňuje organizaci a zaměřenost jednání lidí. Osobností v tomto smyslu je člověk, který jedná integrovaným, zaměřeným, účelným způsobem.

Obr. č. 1: „Sběrné“ pojetí osobnosti

Toto hledisko většinou akceptují kliničtí psychologové, kteří běžně pracují s lidmi, u nichž pozorují poruchy organizace a integrity chování. Zdůrazňují organizaci složek či prvků osobnosti, jejich uspořádání, strukturu, systém. Integrativní pojetí osobnosti lze pochopit tak, že organizovanost chování a jeho hodnota v čase vyplývá z osobnosti, která je právě tou aktivní organizující silou tkvící v jedinci. Tato „osobnostnost“ je tedy to, co vnáší pořádek a konzistenci